

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

Blok 1 Exotische invloeden op de kunst in de Middeleeuwen en de Gouden eeuw

1 maximumscore 2

twee van de volgende:

- Het verplaatsen van de relieken wordt gezien als een redding, gevreesd werd (door de Griekse geestelijken) dat de relieken onteerd zouden worden / dat het kerkje zou worden verwoest.
- De verschijning en aanwijzing van de heilige Marcus bewijst dat de verplaatsing van de relieken van Marcus van 'hogerhand' is voorbestemd/goedgekeurd.
- De relieken werden bij aankomst in Venetië openlijk verwelkomd door verschillende afgevaardigden van de bevolking.

per juist antwoord

1

2 maximumscore 1

De toepassing van de (Arabische / oosterse) ogee-boog kan verklaard worden vanuit de (handels)contacten die de Venetianen hadden met het Oosten en/of Noord-Afrika.

3 maximumscore 1

een van de volgende:

- De puntvorm versterkt het verticale karakter, wat een belangrijk kenmerk is van de gotische stijl.
- Het sierlijke karakter / de elegante lijn, van bol naar hol past bij het versierende karakter van de gotische stijl.

Vraag	Antwoord	Scores
4	<p>maximumscore 3</p> <ul style="list-style-type: none"> • Argument ter ondersteuning van het verbod (twee van de volgende): <ul style="list-style-type: none"> – Beelden leiden af van het geloof / het geestelijke / het Woord/de Bijbel. – Beelden leiden tot afgoderij. – Het maken van beelden is onnodige overdaad/geldverspilling. • Argument om afbeeldingen wel toe te staan (een van de volgende): <ul style="list-style-type: none"> – Door middel van afbeeldingen kan het geloof onderwezen worden aan het ongeletterde volk (didactische functie) / afbeeldingen helpen om teksten te concretiseren. – De esthetiek van afbeeldingen/beelden kan helpen om de aandacht van de gelovige van het aardse naar het hogere te leiden. 	<p>2</p> <p>1</p>
5	<p>maximumscore 2</p> <p>De antwoorden moeten de volgende strekking hebben (twee van de volgende):</p> <ul style="list-style-type: none"> – Omdat er bijna geen (empirisch verworven) kennis van deze gebieden op de wereld was. Er was nog nauwelijks een Europeaan geweest, dus wist men niet welke wezens wel of niet echt bestonden. – Omdat (deze en andere) fantasiewezens werden genoemd in de Bijbel en/of in werken van kerkvaders (zoals Augustinus), wiens autoriteit niet in twijfel werd getrokken. – Dergelijke wezens behoorden tot de 'wetenschappelijke' kennis, ze stonden afgebeeld in bestiaria (overgeleverde Griekse en Romeinse kennis). 	
	<p>per juist antwoord</p>	<p>1</p>
6	<p>maximumscore 2</p> <p>twee van de volgende:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Door de zijwaartse golving in het lichaam van de man en de vrouw in het midden (op de rug bezien) / door de suggestie van beweging met de heupen. – Door de synchrone 'beweging' van de man en vrouw in het midden lijkt het een dansend paar. – Doordat de mensen elkaars handen/armen vasthouden. – Door een man te laten knielen voor een vrouw, alsof hij haar ten dans vraagt. – Door een man zijn hoed aan te laten tikken/af te laten nemen, als begroeting aan het begin van een dans of als afsluiting van een dans. 	
	<p>per juist antwoord</p>	<p>1</p>

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

7 maximumscore 2

twee van de volgende:

- De verleiding die uitging van het lichamelijke van het dansen werd door de Kerk als onwenselijk beschouwd.
- Dans werd vaak door mannen en vrouwen samen uitgevoerd, wat voor lichamelijke toenadering kon zorgen. Dat werd als zondig gezien.
- Dansen waren vaak afgeleid van heidense rituelen en pasten daarom niet bij het (christelijke) geloof (van het heidense geloof moest juist afstand worden genomen).
- Dans kon leiden tot extase en werd daarom als duivels beschouwd.

per juist antwoord

1

8 maximumscore 3

- functie: Dergelijke aquarellen hadden een informatieve/wetenschappelijke / didactische functie (in plaats van esthetisch/artistiek) 1
- De voorstelling sluit aan bij deze functie doordat (een van de volgende): 1
 - kenmerken als klederdracht, attributen en fysieke kenmerken in detail worden weergegeven.
 - er een keuze is gemaakt voor de weergave van interessante / opvallende verschillen (in flora en fauna) tussen Indonesië en Nederland.
- De vormgeving sluit aan bij deze functie doordat (een van de volgende): 1
 - de figuren en de vogel zo volledig mogelijk in beeld zijn gebracht: 'ten voeten uit'.
 - het aanzicht (frontaal, driekwart, profiel) zo gekozen is dat kenmerkende aspecten getoond worden.
 - de achtergrond is leeggelaten en daardoor 'het object' centraal staat.
 - er gekozen is voor een tekenachtige/lineaire benadering waardoor alle details overal goed zichtbaar zijn.
 - de figuren in het midden zijn gepositioneerd.

Vraag	Antwoord	Scores
9	<p>maximumscore 2</p> <p>twee van de volgende:</p> <ul style="list-style-type: none"> - In de Hollandse schilderkunst was het landschap een veel voorkomend onderwerp (een van de vijf genres). - In de Hollandse landschapschilderkunst werd vaak gebruik gemaakt van een lage horizon, waarmee er veel ruimte werd gecreëerd voor lucht. - In de Hollandse landschapschilderkunst werd vaak veel aandacht besteed aan wolkenluchten. - In de Hollandse schilderkunst werd vaak de eigen tijd/eigen omgeving afgebeeld (zonder idealisering, in dit geval betreft dit dus de situatie in Indië). 	
	per juist antwoord	1
10	<p>maximumscore 2</p> <ul style="list-style-type: none"> • wending: De eerste twee coupletten worden verteld vanuit de eerste persoon/vanuit de beleving van de zeeman/zeelieden; het laatste couplet wordt beschreven vanuit het standpunt van een buitenstaander/beschouwer (die hen kritisch bespreekt) • ondersteuning van de wending in de muziek (een van de volgende): <ul style="list-style-type: none"> - Eerst is er het koor voor de zeelieden (wij en ik) en daarna de solist, die de onafhankelijke (want individuele), kritische buitenstaander vertolkt. - Eerst is er de instrumentale begeleiding die de vervoering uitbeeldt/onderstreept, daarna ontbreekt deze begeleiding en dit onderstreept de nuchterheid / dit maakt het laatste couplet tot een kaal commentaar. 	<p>1</p> <p>1</p>
11	<p>maximumscore 2</p> <ul style="list-style-type: none"> • 'lering' als functie van kunst in de Hollandse Gouden eeuw: In de Hollandse Gouden Eeuw was het calvinisme de dominante godsdienst en vanuit de dominees werd scherp toegezien op het naleven van morele normen / fatsoensregels, ook de kunsten dienden in dit teken te staan of In de Hollandse Gouden eeuw was de burgerij een maatschappelijke groep die sterk in belang toenam. Deze gebruikte de kunsten ter ondersteuning/manifestatie van haar eigen (op het calvinisme gebaseerde) moraal • les: Opschepperij / geldverkwisting / grof gedrag is afkeurenswaardig. (In de tekst wordt het gedrag van de Indiëvaarders bespot: hun rijkdom en keurige voorkomen is maar tijdelijk, en dus slechts schijn.) 	<p>1</p> <p>1</p> <p>1</p>

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

12 maximumscore 2

Het antwoord moet de volgende strekking hebben:

- wonderkamer: Het onvermogen wordt verbeeld door (een van de volgende): 1
 - te laten zien dat het westerse beeld van het Oosten vooral gebaseerd is op een verzameling 'rariteiten' / op een selectie van objecten/beelden die afwijken van wat we kennen in het Westen.
 - de presentatiewijze in vitrines / als in een museum / als een verzameling. Het Oosten wordt daardoor op een afstand geplaatst / als anders/bijzonder gepresenteerd.
- installatie als geheel: Het onvermogen wordt verbeeld door de grote verschillen/tegenstellingen die blijken uit de drie gelijktijdig gepresenteerde 'beelden' van het Oosten (verslag Marco Polo, objecten afkomstig uit het Oosten in de Wunderkamer, en de filmbeelden van actuele situaties) 1

Blok 2 Amerikaanse jazz in de jaren '20 en '30 van de twintigste eeuw

13 maximumscore 1

een van de volgende:

- De Verenigde Staten hadden hun 'hoge' cultuur / klassieke muziek steeds uit Europa gehaald. Door zijn nieuwe rol in de wereld (na WO I) ontstond in Amerika het besef dat het niet voor Europa hoefde onder te doen en zelf in staat was om cultuur van waarde voort te brengen.
- De Verenigde Staten waren een smeltkroes van culturen. Vanuit die situatie valt de wens te verklaren om muziek met een eigen nationaal karakter te ontwikkelen, die verbindend zou werken.

14 maximumscore 2

twee van de volgende:

- Het ontstaan van jazz was onlosmakelijk verbonden met Amerika, het toepassen van jazz in nieuwe concertmuziek zou aan die muziek een onderscheidend nationaal karakter / een nationale identiteit meegeven.
- Jazz stond op dat moment symbool voor het nieuwe. Om die reden zouden jazzelementen de nieuwe concertmuziek een vernieuwende / vooruitstrevende uitstraling kunnen geven.
- Jazz was op dat moment populair, dat zou kansen bieden om met de nieuwe concertmuziek direct een groot publiek aan te spreken.

per juist antwoord

1

Vraag	Antwoord	Scores
15	maximumscore 3	
	<ul style="list-style-type: none"> • toonhoogte: Het stuk maakt gebruik van meerdere toonsoorten (er wordt vaak gemoduleerd). (In jazznummers werd destijds (hoofdzakelijk) gebruikgemaakt van één toonsoort) 	1
	<ul style="list-style-type: none"> • ritme: Er worden verschillende ritmische patronen gebruikt (een 'standaard' jazznummer had een voorspelbaar patroon en was goed dansbaar) 	1
	<ul style="list-style-type: none"> • tempo: Het tempo wisselt / ligt niet vast (waardoor het stuk ongeschikt is om op te dansen. Een 'standaard' jazznummer had een constant tempo zodat het geschikt was om op te dansen) 	1
16	maximumscore 3	
	<ul style="list-style-type: none"> • dansbewegingen (twee van de volgende): <ul style="list-style-type: none"> – De grote bewegingen (kicks, het bewegen vanuit de heupen, het zwaaien met de armen) zijn op te vatten als een verwijzing naar het (vermeende) wilde/ongeremde leven in de jungle. – De 'obscene' bewegingen (het schudden met de billen en/of de spagaat) zijn op te vatten als een verwijzing naar het (vermeende) wilde/losbandige leven in de jungle. – Het wankelen / uitglijden (zwaaiend met de armen) van de danseres in het zwarte kostuum is op te vatten als verwijzing naar een avontuur in de jungle. 	2
	<ul style="list-style-type: none"> • verklaring (het antwoord moet de volgende strekking hebben): Voor het 'beschaafde' witte publiek was 'jungle' een spannende, want exotische/primitieve, wilde wereld waar de mens vrij zou kunnen zijn van fatsoencodes en zich zou kunnen overgeven aan zinnelijk genot 	1
17	maximumscore 3	
	<p>drie van de volgende:</p> <ul style="list-style-type: none"> – De zang is woordloos, zoals de zang/roep van een dier. – Aan het eind heeft de stem een raspende/grommende klank als van een dier. – De hoge klank lijkt op de toonhoogte van vogels. – De herhaling van een kort motief lijkt op de zang van een vogel. 	
	<p>per juist antwoord</p>	1

Vraag	Antwoord	Scores
18	<p>maximumscore 2</p> <p>twee van de volgende:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Het fragment toont Ellington tijdens het noteren van muziek, hij wordt neergezet als een componist. - De film toont Ellington nadrukkelijk tijdens het dirigeren (en met aandacht voor het orkest, niet voor het publiek), herkenbaar uit de klassieke muziek. - Ellington positioneert het orkest in een halve cirkel om zich heen. 	
	per juist antwoord	1
19	<p>maximumscore 3</p> <p>drie van de volgende:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Het duo verandert van 'publiek' in een actieve deelnemer aan het optreden. - Het duo reageert op Calloway door middel van zang. - Het duo neemt Calloways plek op het podium in. - Het duo springt over het orkest heen / springt tussen het orkest door / springt boven op de vleugel. - Er is sprake van interactie tussen de broers en de pianist / ze vullen de gaten/pauzes in het pianospel in. - Het duo gaat onderdeel uitmaken van de ritmesectie van het orkest (op het moment dat ze tussen de musici dansen). 	
	per juist antwoord	1
20	<p>maximumscore 1</p> <p>Het antwoord moet de volgende strekking hebben: Jazz had onder grote delen van het witte publiek een dubieus imago, het werd geassocieerd met losbandigheid. Het personage Betty Boop is sexy en/of dwars (een flapper girl, opstandig tegenover haar keurige ouders) en past daarmee bij dit imago van jazz.</p>	
	<p><i>Opmerking</i> Alleen als het imago van jazz én een daarbij passend kenmerk van het personage Betty Boop zijn gegeven, 1 scorepunt toekennen.</p>	
21	<p>maximumscore 2</p> <ul style="list-style-type: none"> • de bijzondere uithaal in de zang van Calloway wordt uitgedrukt in de vorm van het lichaam van de walrus • de typerende, elastische / draaiende heup- en kniebewegingen van Calloway worden versterkt weergegeven in het lichaam van de walrus 	<p>1</p> <p>1</p>

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

22 maximumscore 1

(landelijke) radio en grammofoonplaten

Opmerking

Alleen als beide antwoorden zijn gegeven 1 scorepunt toekennen.

23 maximumscore 2

De antwoorden moeten de volgende strekking hebben:

- voor (een van de volgende): 1
 - De Cotton Club zorgde ervoor dat zwarte artiesten een breed publiek bereikten, daardoor ontstond een basis voor acceptatie en gelijke waardering.
 - De Cotton Club maakte zwarte artiesten financieel onafhankelijk, daarmee konden ze zelf invloed gaan uitoefenen in de (culturele) wereld.
- tegen (een van de volgende): 1
 - De Cotton Club bepaalde het programma en daarom waren de artiesten niet vrij om zichzelf te zijn / om een eigen identiteit uit te dragen / om hun eigen artistieke weg te volgen.
 - De programmering van de Cotton Club ging uit van een stereotype raciaal beeld, dat maakte dit entertainment ongeschikt om op voort te borduren.

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

Blok 3 Emancipatie in het Nederlandse theater

24 maximumscore 2

twee van de volgende:

- Een stuk over gewone, eenvoudige mensen en aardse beslommeringen en verleidingen, zoals de ontrouwe Klaartje en de onnozele Goosen, diende als afwisseling na de zware kost van het treurspel. (Het werd zelfs als heilzaam beschouwd om te lachen, zeker voor personen die treurig waren of gebukt gingen onder zware verantwoordelijkheden.)
- Kluchten vormden vanwege de humor een belangrijke reden voor burgers om naar de schouwburg te gaan. In dit geval zit de grap onder meer in het feit dat de 'arme', bedrogen Goosen degene is die zijn excuses moet aanbieden. Door een klucht na het treurspel te positioneren wist de schouwburg publiek te trekken.
- Een klucht bood behalve vermaak ook een makkelijk te onthouden les. In *Lichte Klaartje* is de les 'Sieje 't visje tast het aen, Of anders sal 't u wel ontgaen'. Door de positionering aan het einde (van een reeks voorstellingen), zou de bezoeker deze les meenemen.

per juist antwoord

1

Opmerking

*Alleen 1 scorepunt toekennen als het antwoord een algemene verklaring bevat én een specificering aan de hand van *Lichte Klaartje*.*

25 maximumscore 1

een van de volgende:

- Vanuit het calvinisme zag men gevaar in het beleven en herbeleven van menselijke passies ('nagemaakte hartstochten'). Vrouwen op het toneel vormden een extra verleiding (ten opzichte van mannen in travestie), dat zou onzedelijk gedrag in de hand werken.
- Vrouwen hadden vanuit het calvinistisch geloof een ondergeschikte positie in het huwelijk / de maatschappij (ze werden handelingsonbekwaam geacht). Het uitoefen van een beroep/het verrichten van betaald werk, zoals Nooseman deed, past daar niet in.

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

26 maximumscore 2

Er was in de Republiek in de zeventiende eeuw sprake van (twee van de volgende):

- een relatief tolerante houding ten opzichte van afwijkende denkbeelden en opvattingen.
- relatief veel macht voor de burgers en beperktere macht voor de calvinistische dominees / het ontbreken van een conservatieve dominante macht die waakte over morele waarden.
- handelsgeest: Het succes van het optreden van Ariana Nooseman leidde tot meer inkomsten (via de schouwburg, bijvoorbeeld voor het oudemannenhuis) en dat was een reden om vrouwen toe te staan op het toneel.

per juist antwoord

1

27 maximumscore 2

twee van de volgende:

- (speelstijl) De speelstijl/het lichaamsgebruik in de openingsact is standup comedian-achtig (direct gericht op het publiek, wijzen, mimiek, lachen, loopje).
- (stemgebruik) Door de sterke beklemtoning van tekstdelen / de intonatie is er hier sprake van (een parodie op) een opzwepende (Amerikaanse stand-up comedy- of dominee)show / toespraak.
- (speelstijl) In de tweede scène is sprake van eenvoudig herkenbare types (koel, dominant, onderdanig, onervaren).
- (mise-en-scène) In het tweede deel is er door de looplijnen sprake van een catwalk-achtige entree/presentatie.

per juist antwoord

1

Vraag	Antwoord	Scores
28	maximumscore 3	
	<ul style="list-style-type: none"> • muziek (twee van de volgende): <ul style="list-style-type: none"> – De lange liggende tonen (synthesizer) in de openingsscène zorgen voor spanning / een showelement en daarmee voor entertainment. – De elkaar overtroevende akkoorden zorgen voor spanning en daarmee voor entertainment. – Trompet/koperblazers en slagwerk begeleiden de introductie/opkomst van de personen (achter de deuren) en dit is een traditionele intro in entertainmentprogramma's. – De muziek geeft showy accenten (waarop het spel getimed wordt). • decor (een van de volgende): <ul style="list-style-type: none"> – De half-transparante deuren, hierdoor wordt van de personages alleen het silhouet getoond en wordt de spanning opgevoerd. – Het gebruik van drie (show)deuren op een rij, waar 'de kandidaten' doorheen opkomen, zorgt voor een showelement. 	<p style="text-align: right;">2</p> <p style="text-align: right;">1</p>
29	maximumscore 2	
	<ul style="list-style-type: none"> • wel stereotype (een van de volgende): <ul style="list-style-type: none"> – De zwarte advocaat wordt neergezet als iemand die wat trager van begrip is. – De zwarte advocaat heeft een ondergeschikte positie (de witte advocaat presenteert zich als meerdere/leider die beslist hoe alles verloopt). 	<p style="text-align: right;">1</p>
	<ul style="list-style-type: none"> • niet stereotype (een van de volgende): <ul style="list-style-type: none"> – De zwarte advocaat gaat niet zonder meer mee in het denken van de witte advocaat. – De zwarte advocaat gooit meteen het probleem op tafel in een rechtstreekse confrontatie en stelt zich daarmee op als gelijke. – In de fysieke confrontatie (als ze met de buiken tegen elkaar staan) wijkt de zwarte advocaat niet. 	<p style="text-align: right;">1</p>
30	maximumscore 2	
	<p>Het antwoord moet de volgende strekking hebben (twee van de volgende):</p> <ul style="list-style-type: none"> – Door het werken met de stand up-comedy act / door het werken met uitvergroete karakters wordt het onderwerp in het komische getrokken en nemen kijkers de problematiek niet (meer) serieus. – Door de keuze voor entertainment/uitvergroting gaat de nuance verloren. – Door de keuze voor uitvergroting worden stereotypen in stand gehouden. – Door de keuze voor entertainment komt het accent op de vorm te liggen in plaats van op de inhoud. 	
	per juist antwoord	1

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

31 maximumscore 2

twee van de volgende:

- (hoog – laag, geen gelijke hoogte) De ongemakkelijkheid van het staan van Susan ten opzichte van de zittende Jack, die haar naar beneden trekt om op gelijke hoogte te komen.
- (blikrichting) Susan en Jack kijken elkaar niet op een ontspannen manier aan, maar star of ze kijken naar beneden of weg (bijvoorbeeld als Jack zegt: "maar de andere kant is ook fout...").
- (afstand – nabijheid) Het zoeken van toenadering (bijvoorbeeld in een aanraking) en dan weer terugtrekken / het elkaar opzoeken, maar gehinderd worden (de koffiekar) / het weglopen en teruglopen (met de map).

per juist antwoord

1

32 maximumscore 1

het antwoord moet de volgende strekking hebben:

In *Race* gaat het over racisme / over de positie van zwarten in een door witten gedomineerde maatschappij/omgeving. De keuze voor dit schilderij past in deze thematiek, omdat hier de ondergeschikte positie van zwarten in de zeventiende-eeuwse maatschappij zichtbaar wordt en deze historische situatie als mede bepalend kan worden beschouwd voor de huidige verhoudingen.

33 maximumscore 2

twee van de volgende:

- In het theater kunnen actuele onderwerpen in een alsof-situatie worden gepresenteerd (zoals bijvoorbeeld de situatie op het advocatenkantoor) die sterk wordt aangezet. Doordat mensen weten dat het spel is, creëert dit afstand en ruimte om na te denken en om er vervolgens over in gesprek te gaan.
- In het theater kunnen abstracte/algemene zaken concreet worden voorgesteld, waardoor het publiek eerder geprikkeld wordt (het is niet ver weg, maar dichtbij) / waardoor het debat eenvoudiger, op een concreet niveau gevoerd kan worden.
- Het theater kan gezien worden als een neutrale plek. Een plek waarin een onderwerp onder de aandacht kan worden gebracht zonder dat er direct belangen meespelen.
- In het theater kan door de live uitvoering direct contact gemaakt worden met het publiek / kan het publiek actief worden betrokken/worden aangesproken (bijvoorbeeld door het doorbreken van de vierde wand).

per juist antwoord

1

Bronvermeldingen

Blok 1

- afbeelding 1 'Legende van de relieken van de heilige Marcus' De stoffelijke resten van Marcus worden vervoerd, verstoppt onder varkensvlees, San Marco, 12e eeuw, <http://atom.doaks.org/atom/index.php/barrel-vault-east-side-upper-register-translation-of-st-marks-relics-removal-of-marks-body-transportation-of-marks-relics>
- afbeelding 2 'Legende van de relieken van de heilige Marcus' De controle van de lading door islamitische controleurs, die roepen Varken, varken!, San Marco, 12e eeuw, <http://atom.doaks.org/atom/index.php/basilica-di-san-marco-sanctuary-capella-di-san-clemente-mosaics>
- afbeelding 3 'Legende van de relieken van de heilige Marcus' De wonderbaarlijke redding van het schip, San Marco 12e eeuw, <http://atom.doaks.org/atom/index.php/barrel-vault-west-side-upper-register-translation-of-st-marks-relics-st-mark-saving-ship>
- afbeelding 4 'Legende van de relieken van de heilige Marcus' Ontvangst vd relieken in Venetië, San Marco, 12e eeuw, <http://atom.doaks.org/atom/index.php/barrel-vault-west-side-lower-register-translation-of-st-marks-relics-reception-of-relics-in-venice>
- afbeelding 5 Portaal Sant Alipio, San Marco basiliek, Venetië, circa midden dertiende eeuw, <https://library.bc.edu/venetianart/items/show/524>
- afbeelding 6 Ogeeboog of puntboog, <http://keywordsuggest.org/gallery/488816.html>
- afbeelding 7 Ca d'Oro Facciata, 1492 (Venetië), <https://www.codart.nl/guide/museums/galleria-giorgio-franchetti-alla-ca-d-oro/>
- afbeelding 8 Wonderbaarlijke volkeren, uit *Livre des merveilles*, circa 1400, <http://www.livius.org/pictures/a/other-pictures/bestiary/>
- afbeelding 9 Het witte feest, uit *Livre des merveilles*, circa 1400
- afbeelding 10 Andries Beeckman, drie aquarellen, ca. 1656, <https://www.kunsthil.nl/nl/plan-je-bezoek/tentoonstellingen/van-velerlei-pluimage/> en <https://www.rijksmuseum.nl/nl/zoeken?q=aquarellen%20Andries%20Beeckman&f=1&p=3&ps=12&f.dating.period=17&st=Objects&ii=0>
- afbeelding 11 Andries Beeckman, Het kasteel van Batavia, ca. 1661-63, <https://www.kunsthil.nl/nl/plan-je-bezoek/tentoonstellingen/van-velerlei-pluimage/>
- afbeelding 12 Fiona Tan, still uit de wonderkamer in Disoriënt, 2009, <http://hollandsemeesters.info/posts/show/7997>
- afbeelding 13 Fiona Tan, still uit de video, 2009, <http://hollandsemeesters.info/posts/show/7997>
- audio 1 Oost Indisch Vaarders Lied, uitvoering: ensemble Camerata Trajectina, 2002,
- film 1 Fiona Tan, *Disoriënt*, 2009 (in een portret van Fiona Tan, www.HollandseMeesters.info), <http://hollandsemeesters.info/posts/show/7997>

Blok 2

- afbeelding 1 affiche *An Experiment in Modern Music*, 1924, <https://yestercenturypop.com/tag/experiment-in-modern-music/>

- audio 1 George Gershwin, *Rhapsody in Blue*, 1924, <https://www.youtube.com/watch?v=ynEOo28lsbc>
- audio 2 Duke Ellington, *Creole Love Call*, 1927, <https://www.youtube.com/watch?v=jPO5VDoDGLM>
- film 1 Duke Ellington, *Rockin in Rhythm & Bugle Call Rag*, 1933, dansoptreden van Bessie Dudley and Florence Hill (betreft een studio-opname, niet op locatie), <https://www.youtube.com/watch?v=wZabpO4-nJ0>
- film 2 *Symphony in Black*, 1935, regie: Fred Waller, <https://www.youtube.com/watch?v=YEA2NpGA8gc>
- film 3 *Stormy Weather*, 1943, regie: Andrew L. Stone, https://www.youtube.com/watch?v=orhf_Xv6HCA
- film 4 *Minnie The Moocher*, 1932, regie: Dave Fleischer, <https://www.youtube.com/watch?v=zhUCItCCQmQ>

Blok 3

- afbeelding 1 toneelbeeld *Race*, https://www.hnt.nl/informatie/RACE_programma/
- afbeelding 2 Adriaen Hanneman, *Postuum portret van Maria I Stuart met een dienstbode*, c. 1664
Mauritshuis, Den Haag
- film 1 *Race*, 2017, regie: Eric de Vroedt, https://www.hnt.nl/informatie/RACE_programma/
- film 2 *Race*, 2017, regie: Eric de Vroedt, https://www.hnt.nl/informatie/RACE_programma/
- film 3 *Race*, 2017, regie: Eric de Vroedt, https://www.hnt.nl/informatie/RACE_programma/

(internetbronnen geraadpleegd november 2018)

Stichting Cito Instituut voor Toetsontwikkeling heeft ernaar gestreefd de auteursrechten op hier gebruikt materiaal te regelen volgens de wettelijke bepalingen. Wie desondanks meent zekere rechten te kunnen doen gelden, wordt verzocht contact op te nemen met Cito.